

**Romane čhibjakere
ramojbaskere regularija
– ko arlikane**

ROMSKA SKRIVREGLER – ARLI

ROMANE ČHIBJAKERE
RAMOJBASKERE REGULARIJA
– KO ARLIKANE

ROMSKA SKRIVREGLER – arli

Romane čhibjakere ramojbaskere regularija – ko arlikane

Romska skrivregler – arli

REDAKTORI:

Baki Hasan

Romane čhibjakere ramojbaskere regularija ko arlikane Romska skrivregler – arli

© Isof 2024

Redaktori thaj ramonari (redaktör och författare):
Baki Hasan

Instituti čhibenge thaj folkloreng (Isof)
Institutet för språk och folkminnen (Isof)
Box 20057
104 60 Stockholm
isof.se

Permanentno lenko baši e-verzija (permanentlänk till
e-version): <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:sprakoch-folkminnen:diva-2788>

Grafikani forma thaj pačarin (grafisk form och omslag):
Tone Gellerstedt, Isof
Teksteskoro čhijbe (sättning): Sandra Dahlberg/Taberg
Tryck: Östertälje tryckeri, Skarpnäck, 2024
Jekto ikalibe (första upplagan)

ISBN: 978-91-89767-12-6 (tryckt version)
ISBN: 978-91-89767-19-5 (e-version)

Sammanfattning på svenska

Det romska språkets (o)förutsättningar

Det romska språket har som bekant en lång tradition som muntligt språk, men som skriftspråk är det relativt ungt. Negativ behandling, förföljelser, diskriminering och att romer tvingades leva utanför samhället har lämnat djupa spår hos romer, socialt, kulturellt och språkligt. Romer har varit tvungna att kämpa för att deras familjer ska kunna överleva dagen. De hade varken möjlighet eller lust att tänka på språkets förutsättningar eller dess utveckling, så som gjorts för andra språk. I många länder tilläts romer inte att bli mantalsskrivna och därmed kunde barnen inte heller gå i skolan. Historiskt sett var det så även i Sverige; romer har inte fått vistas på en plats i mer än några dagar. I olika läger fanns visserligen några ambulerande "zigenarskolor". Dessa blev senare, på 1980 och 1990-talet, till "zigenarklasser".

Efter andra världskriget gavs romer bättre förutsättningar i vissa länder, vilket så småningom gjorde det möjligt för den romska intelligentsian att, tillsammans med icke-romer, börja tänka på språket. Detta resulterade i att det romska språket sattes på dagordningen på den första världskongressen, som ägde rum den 8 april 1971 i London. Då lades bland annat den första grunden för planeringen av det romska språket, det vill säga den romska ortografin.

Det är en lång och inte alls enkel process att komma överens om ett språk, särskilt inte för ett språk som romska. Dels för att romer bokstavligen finns i hela världen, dels för att många romska dialekter är påverkade av språket i det ”värdland” där har man vistats under längre tid. Men det är inte omöjligt! Vi ser redan konkreta resultat i länder som till exempel Slovakien, Kroatien, Serbien, Nordmakedonien – och nu även i Sverige – där man ägnar mycket arbete åt att skapa förutsättningar för språket att kunna utvecklas enligt normer som gäller alla språk – nämligen skrivregler.

Betydelsefullt att ha status som nationell minoritet

År 2000 blev romer tillsammans med samer, sverigefinnar, judar och tornedalingar nationella minoriteter i Sverige och deras språk fick status som nationella minoritetsspråk.

År 2007 anställde Institutet för språk och folkminnen (Isof) två språkvårdare i romska, vilket betydde starten för den romska språkplaneringen, det vill säga språkvården i romska. Språkvården i romska hade olika etapper i sitt arbete innan vi satte igång med projektet *Skrivregler i romska*. Först inventerade vi behovet på ett väldigt praktiskt sätt – istället för att åka runt i landet startade vi 2008 det årliga ”Språkvårdsseminariet i romska” som har gjort det möjligt för olika aktörer – modersmåls lärare, författare, skribenter, journalister och andra som använder romska språket i sitt yrkesliv – att delta. Under seminarierna kan man framställa olika behov, utbyta erfarenheter, ta del av vad som händer med romska språket i andra länder genom föreläsare från olika länder och universitet eller högskolor.

Nästa etapp var att börja harmonisera det romska språket

i Sverige genom att ge ut samma publikationer på olika dialekter. Med hjälp av publikationerna får språkanvändarna möjlighet att se och inse att det romska språket är ett språk, trots att det finns olikheter i språket främst genom olika inlånade ord. Men mycket förenar språket. I harmoniseringsprocessen ingår även att skapa gemensamma termer där det är möjligt.

Skapandet av romska skrivregler

Arbetet med romska skrivregler påbörjades i slutet av 2017. Då bildades en arbetsgrupp med kunniga personer från olika romska grupper och dialekter: kelderash, kale, arli, lovari, resande och den polska romska gruppen. Till arbetet knöts även en expertgrupp med personer från olika universitet och högskolor. Etappen där vi befinner oss nu är att skapa ett gemensamt *skriftspråk* genom romska skrivregler. Observera att det inte handlar om att skapa ett gemensamt språk, utan vi arbetar också för att främja och lyfta fram så många dialekter som möjligt.

De senaste decennierna har romer i alla åldrar alltmer kommit i kontakt med det skrivna ordet, till exempel i skolan, sociala medier och tv. Dessutom arbetar allt fler personer med romsk bakgrund i offentlig verksamhet och har även kontakt med medborgare med romsk bakgrund. Där är det extra viktigt att den skriftliga kommunikationen är korrekt. Den här utvecklingen ställer krav på att det ska finnas tydliga regler så att den skriftliga romskan kan fungera på samma sätt som vilket språk som helst i Sverige eller världen. Gemensamma skrivregler bidrar till att minska missförstånd i den skriftliga kommunikationen.

Idag vill allt fler romer ha stöd och råd för hur de ska skriva på romska. *Romska skrivregler* är ett viktigt stöd till alla språkanvändare och kan användas både i skolundervisning, av alla som använder romska i sitt yrke och av vanliga språkanvändare. Den romska språkvården på Isof rekommenderar starkt att de som vill skriva på romska använder sig av alfabetet som finns i boken och på Isofs webbplats isof.se.

Romska skrivregler är uppbyggd på fyra grundpelare: bakgrund, sammanfattning, markeringar av särskilda ord och andra viktiga moment samt rekommendationer. Som hjälp till läsaren inleds varje kapitel med en kort sammanfattning av kapitlets innehåll.

De särskilt markerade orden är främst nya termer, med tillhörande ruta döpt till ”Lägg märke till”. Eftersom ord från andra språk kan vara ett hinder i förståelsen mellan olika dialekter har arbetsgruppen bestämt att vi ska ge dessa nya termer som ett alternativ till olika lånord från andra språk. Dessa nya termer bygger på redan existerande ord ur ordförrådet på de olika dialekterna. Eftersom det ofta handlar om genuina grundord i romska kan personer med olika dialekter förstå dem i både den egna och i andra dialekter. Även en svensk översättning av orden står i rutan.

Stort tack

Isof har beslutat att först ge ut skrivregler för arli och lovari, och inom kort kommer skrivregler även för kelderash och polsk romska.

Som tidigare nämnts har många personer deltagit arbetet. Isof och redaktören vill rikta ett stort tack till: Teresa Kwiatkowski, Iren Horvatne, Allan Schwartz, Fritz Rosendahl, Sele Idic, Jonny Ivanivitch, Eleonor Frankemo, Stambolka

Demirovic och Viveka Sajin. Vi tackar likaså dem som ingick i expertgruppen: Marija Aleksandrovič, professor vid Högskolan i Vršac, Kenneth Hyltenstam, professor emeritus vid Stockholms universitet, Ljatif Demir, dr.sc. vid universitetet i Zagreb och Hrysto Kyutchukov, professor i lingvistik vid universitetet i Katowice.

Redaktören och arbetsgruppen tar gärna emot synpunkter och förslag som kan förbättra utvecklingsarbetet kring romska skrivregler. Vår förhoppning är att innehållet ska uppdateras kontinuerligt.

Stockholm augusti 2024
Baki Hasan,
Språkvårdare i romska, Isof

So tani i čhib

A I čhib tani jek halati sa e manušenge ki planeta kaj te šaj te komunicirinen jek javerea. I manušikani čhib tani jek but kopleksikano komunikaciribaskoro sistemi. Osim kotar odova so i čhib tani jek halati baši komunikacija, i čhib koristinela pe thaj sar halati bašo mislibe konkretikane buča thaj bašo abstratikane buča.

Akana ko sveto isi buteder hiljade čhibja. Kobor čhibja isi tačno **umlala** sar manuš genjela, odoleske so i granica maškar odova so tano jek dialekti thaj so tani jek čhib – nane jek standardirimi definicija, plus odova zavisinela thaj kotar i politikani situacija na samo tari čhibjakiri relacija.

O čhibja ulavena pe palo rodo thaj čhibjengere familie. Isi jek tikni grupa čhibja so našti te čhiven pe ki disavi čhibjakiri familija thaj olenge phenela pe izolatikane čhibja. Ki odoja familija khuvela ko primer i baskikani čhib.

Tele isi disave kotar o hemvažna čhibjengere familie:

- *Sinotibetanikane čhibja*: othe khuvena komaj sa o čhiba ki Kina thaj o čhiba trujal i Kina.

Dikh šukar!

umlala = zavisinela, beror pã
šudrigani Afrika = Nord-afrika

Tatrigani Afrika = Sydafrika

Maškar rigani Afrika = mellersta Afrika

jugoistočno = tatuštikani, sydost

- *Uralikane čhibja*: Othe khuvena i finskoi čhib, samikani čhib, estnikani, madžarikani čhib thaj panda disave javera tikne čhibja kola so vakerena pe hembut ki Rusija.
- *Altaikane čhibja*: othe khuvena i khorani čhib thaj disave čhiba kotar i Centralikani Azija.
- *Afroazikane čhiba*: Akate khuvena o semitikane čhiba thaj disave čhiba kotar i **Šudrigani** Afrika.
- *Nigerija-Kongo čhibja*: Ki akaja grupa khuvena o bantu čhibja thaj javera pherdo čhiba kotar i **Tatrigani** Afrika thaj **Maškar rigani** Afrika.
- *Austronezikane čhibja*: Akate khuvena sa o bareder čhiba so vakerena pe ki Jugoistočno (Tatuštikani) Azija thaj Okeaniakere ostrovija.
- *Austroaziatikane čhiba*: Akate khuvela i vietnamikani čhib thaj javera čhibja kotar odova regioni.
- *Tai-kadai čhibja*: Ki akaja čhibjakiri familija preperela i tajlandikani čhib thaj panda disave kotar akava regioni.
- *Indoevropikane čhibja*: Ki akaja grupa khuvena but čhibja kotar i Evropa, Indija thaj Persija. I romani čhib khuvela ki akaja čhibjakiri familijakiri grupa.

Baši romani čhib

O roma avena kotar i India. O naučno dokaz bašo odova kaj e romen isi hinduikano palunipe publicirindža pe prvo drom kotar o germanikane **rodkerarija** ohann Cristian Christoph Rudriger (1751–1822) thaj Heinrich Moritz Gottlieb Grellmann (1756–1804). Akaja **džanarikani** buti kerdža pe ko asavko vreme kori so i usporedikani gramatika lelja te bajrol. O prvo manuš so lelja te kerel buti e usporedikane gramatikaja sine o germani Franz Bopp (1791–1867), ov sine profesori ki sanskritikani čhib ko Berlineskoro univerziteti.

O August Friedrich Pott (1802–1887), kova so sine e Bopeskoro studenti, ov sine o prvo manuš so kerdža o etimologikane studie kola sine bazirime ko **džanaribe**. Ov kerela sine buti e indoevropikane lingvistikaja thaj e generallikane lingvistikaja. Ko 1845 berš ov sikavdža kaj i romani čhib tani jek kotor kotar i indo-arikane čhibjakiri grupa. Ov akale butikeribaja kerdža o prvo džanarikano fundamenti bašo studiribe e romane čhibjakoro fonetikano sistemi thaj morfologija.

E **čhibakororodkerari** Franz Miklošić (1813–1891) kova so sine šeralomanuš baši **džanarikani akademija** ki Viena, ov lelja te kerel ponodori buti akale rodkeribencar. Ov sine uticimo kotar i usporedikani gramatika kotar o Franz Bop, odoleske o Franz barakerdža thaj kerdža te ovel po barvalo o rodkeribe baši romani čhib. Ov kerdža o fundamenti baši

romane čhibjakiri dialektologija, ov ikaldža ljala sar tane o romane lafija kerde, olengere formengoro značaj thaj haljovkerdža o fundamentalikane principija baši sintaksa ko romane dialektija.

Jek kotar o najbare lingvistia o Ferdinand de Saussure (1857–1913), ov ko plo lil „General Linguistics“ khuvela ko anav e romane čhibja thaj odova kerdža te ovel baro interesi baši romani čhib thaj o studie ki akaja čhib.

Ko Liverpul kerdža pe jek džanarikano khedibe kova so kotar o 1888 berš dži ko 1960 berša funkcinirinela sine sar **lilikalari** anavea Journal of the Gypsy Lore Society. Odova sine jekh **vakutniramin** kori so publicirinenela pe sine pherdo **džanarikane** tekstija kotar sa o sveto baši romani čhib.

Ama i romani čhib opišinela pe sine svesno ja pale navsesno kori so sine uticibe kotar razna lingvistikane škole thaj trendija ja pale pravcija. Akale tekstengere **ramonarija** koristinena sine ple naciakere ortografie kotar o evropikane phuvja. Ko primer e čhibjakoro anav „Romani čhib“ ramonela pe sine ko razna čhanija: Romani tschib, Romani tshib, Romani tschivi, Romani tshiv, Romani tshib, Romani tscheeb, Homjai shib, Romaji shib thaj but javera.

Sa odoja buti so lelja te kerel pe kotar o 1800-šelberšipe

Dikh šukar!

džanari = vetenskapsman

čhibdžanari = språkvetare

čhibdžanaribe = språkvetenskap

džanaribe = vetenskap

džanarikani = naučno, vetenskaplig

džankerari = umetniko, konstnär

džankeribe = umetnost, konst

rodkerari = forskare

džanarikani akademija = naučno kademija,

vetenskapsakademin

rodkeraribe = forskning

vakeraren = talarna

thaj akari – odova uticindža upro roma ko jek pozitivikano čhani. Sar romane adžahar naromane čhibakere džanarija lele te keren ponodori akaja važno buti thaj barakerdže i buti e romane čhibaja ko razna nivoja. Primerija bašo asavake manuša tane o Rajko Djuric, Marcel Courtiades thaj javera.

E naromane **čhibdžanaren** sine olen džanibe baši romani čhib panda angleder disave šelberša. Ama odoleske so o roma dživdinena sine avri kotar o društvo sa dži angleder disave dešberšipa, bizi razlika ko savo than ola sine, odova džanibe baši i čhib na reslja e romane **vakeraren**.

Maškar o rodkerarija nane dujgodibe kaj ki romani čhib isi disave dialektija. Ko palune dešberšipa ki Švedija iklilo jek nevo lafi so ka koristinel pe ko than e lafeske dialekti, mangel te phenel pe o lafi „varieteti“. Te koristinel pe o lafi varieteti ko than bašo dialekti, maškar o čhibdžanaribe thaj čhibdžanarija odova nane problematikane. Ama te koristinel pe o lafi varieteti maškar o roma thaj generalno maškar o društvo odova šaj te kerel nahaljevibe keda tano ko pučibe i romani čhib. Odova šaj te del nišanija kaj manuš durakerela e dialektikane grupen jek javerestar. Odova nane ko jekhipe e romane majortitetskere haljovibaja baši pli čhib, i romani čhib tani jekh čhib disave dialektencar, sar pherdo javera čhiba.

Rekomandiribe

I romani čhib tani kerdi kotar buteder dialektija, ka ovel šukar te koristine pe o lafi dialekti ko than e lafeske varieteti.

Soske trebela e romane čhibake ramojbaskere regularija?

E romane čhiba isi la bari tradicija sar jek **vakerutni** čhib, ama sar jek **ramutni čhib** tani but terni čhib. Keda amen vakeraja ja pale keda mothovaja tegani ki te šaj te ova haljovde sar so trebela amen koristinaja amen kotar avrune komponentija sar soj ko primer e glasoskoro zoralipe, gestija, **mujakeriba** (miner) thaj pauze. Ama amen našti te kera odova keda **ramonaja**, tegani amen mora te mislina sar amen formirinaja o teksti, sar ulavaja o teksti, save ramojbaskere nišanija čhivaja. Kaj te šaj te haljova čače o ramomo teksti tegani trebela amenge haljovde ramojbaskere regularija.

Amen sar **genjarija** (läsare), keda isi amen jek teksti angli mende so ikerela pe ko ramojbaskere regularija, tegani odova pomožinela amenge amen te khuva andre ko teksteskoro **soisibe**. Osim odova amen

Dikh šukar!

I romani čhib preperela ki grupa kaske so vakerela pe pluricentrikani čhib. Jekh čhib so vakerela pe ko bu-teder phuvja, lake vakerela pe pluricentrikani čhib. Osim kotar i romani čhib, javera čhibja so perena ki akaja kupa tane ko **misal**: i anglikani čhib, francuzikani, germanikani, serbikani čhib thaj javera.

sar **ramonarija** ovaja po efektivikane te ikerdžam amen ko ramojbaskere regularija. Tegani šaj koncentririnaja amen ko soisibe thaj na trebela te mislina sar diso ramonela pe.

Ko akava vreme kerena pe sa buteder tekstija ki romani čhib kotar sajavera karakterija, ko profesionalno dživdipe thaj sar skribenti, sar **ramonari** ja pale sar obično **čhibisthemalari**. Specialno ko palune dešberšipa pherdo roma bizi razlika o berša ovena ko sa pobaro kontakti e ramome lafeja, odova ovela ki škola, ko sajavera socialikane medie thaj ko TV. Akaja situacija thaj **čhibjakoro angledžajbe** rodela te šaj te ovel haljovde regularija kaj te šaj i ramomi romani čhib te funkcinirinel sar sa o javera čhibja.

Dikh šukar!

ramonari = författare

ramonaja = pišinaja, skriver

ramutni čhib = skriftspråk

skribenti = ramonari, skribent

misal = primer, exempel

genjarija = čitačija, läsare, räknare

čhibisthemalari = språk-användare

čhibjakoro angledžajbe = čhibjakoro razvibe, språkutveckling

mujakeriba = miner

soisibe = soisin, saikeribe, sodržina, innehåll

vakerutni čhib = talspråk

ramomi čhib = skriftspråk

I Romani alfabeta, olakoro baripe thaj potreba

SAKHEDIN: Keda manuš koristinela i romani alfabeta odova značinela kaj:

- Manuš dela pestar kotor ki te na oven but ramojbaskere nahaljoviba.
- Manuš sar skribenti ramonela ko jek korektno čhani.
- Manuš ramonela ko jekhipa e haljovde čhibjakere princepeja thaj palo e čhibjakoro zakoni.

But šelberša e romen na sine jek **ramomi** čhib. O soskiye bašo odova sine ednostavno o negativno thaj diskriminikano ovibe premal e romen ko sa o thana kori ola sine. Ola dživdinena sine jek but čorolo dživdipe avri e **sarinipastar**. O paldibe thaj o diskriminiribe na mukhlja olenge than te šaj ola te mislinen upri pli čhib. Odova uticindža thaj upri e romengiri školujbaskiri situacija, mangel te phenel pe kaj o roma ki Švedija thaj ko but javera phuvja našti sine čhivena pumare čhaven ki škola. Odova rezultirindža kaj ki Švedija but vreme na sine čhibdžanarija so tane roma thaj kola so šaj sine te haljovkeren i čhib ko jek šukar detalirimo **čhani**.

Odova so šaj sine o roma te keren ki asavki situacija sine te ingaren i čhib ponodori mujale kotar generacija ki

generacija. Palo dujto svetoskoro maribe lelja e romengiri situacija te ovel hari pošukar ko disave phuvja. Tegani o roma šaindže te pišinen pumare čhaven ko škole, odova kerdža so hari po hari lelja te bajrol i romani intelegencija. Jek kotor taro odola manuša barabar e naromane intelektualno manušenar thaj **čhibdžanarencar** vazdindže o pučibe bašo romane čhibjakere potrebe.

Ko 8-to aprili 1971 ko London, kerdža pe o prvo romano svetsko kongresi. Ko kongresi jek kotar o teme sine baš i romani čhib. Othe kerdža pe e romane čhibakoro fundamenti bašo planiribe thaj normiribe. Panda tegani probindža pe te kerel pe buti ki te šaj te ovel jek standardizirimi romani čhib, odoja tani jek komplicirimi buti thaj avdive da.

Ko 1986 berš kerdža pe jek internacionalikano **džanarikano** simpoziumi ko Sarajevo, kori so i tema sine pale e romane čhibakoro standardiziribe.

Ko 1990 berš ikerdža pe o šarto romano svetsko kongresi ki Varšava. Tegani probindža pe te definirinen pe o linije bašo romane čhibjakoro standardiziribe thaj kodifikacija.

Ko 2010 berš ko jek kotar o čhibarakhibaskoro seminariumi baši romani čhib so kerela pe sakova berš ko Stockholm kotar o **čhibarakhibe** ki romani čhib ko Institutu čhibenge thaj folklorengi, Isof, tegani khedindže pe skribentija, ramonarija, sikavne ki dajakiri čhib thaj javera so kerena sine buti e romane čhibaja thaj diskutirindže savi alfabeti ka koristineli pe ki Švedija. O manuša so

Dikh šukar!

čhibvakerari = språk-talare

sarinipe = društvo, samhälle

čhani = način, sätt

ramomi čhib = skriftspråk

sarinipe = društvo, samhälle

džanarikano = vetenskaplig

čhibarakhibe = språkvård

lele than ko seminariumi
odlučindže te ikeren pe ko
odova so rešindža pe ko jek-
to romano svetsko kongresi
ko London 1971 berš thaj
so razvindža pe ko buteder
čhibakere konferencije.

O čhibarakhibe ki
romani čhib barabar e
butikeribaskere grupaja bašo
romane čhibjakere regulari-
ja, barakerdže i romani al-
fabeta ki Švedija panda disave bukvenar. Odola bukve tane
Dj – dj, Y- y, Kj, Kjh thaj Gj. O cili akale barakeribaja tano
te del pe šajipe so buteder **čhibvakerareng**e te šaj te ramonen
o potrebno glasija.

Akana isi sa buteder roma so mangena te del pe olenge
dumo thaj godidejbe sar ola te mislinen keda ka pišinen
ki romani čhib. O čhibarakhibe ki romani čhib ko Isof
rekomendirinela zorale okole čhibvakerareng so mangena te
ramonen ki romani čhib te koristinen i alfabeto so terdžola
tele.

Dikh šukar!

- Važnoj te potsetinel pe kaj i buti e ramojbaskere regularencar nane bašo standardiziribe e romane čhibjakoro vakeribe. O standardi tano bašo romane čhibjakoro ramojsbe.
- Sakova glaso (fonemi) ki romani čhib isi ole plo nišani (grafemi).

Rekomandiribe

Keda ramoneja ki romani čhib, koristin i romani alfabeto so terdžola ko Isof:eskoro webbthan thaj ko akava ljlil.

I romani alfabeta ki Švedija

A a Akhor

B b Bakhro

C c Curuli, Cara

Čč Čiral (Tš kale dialekti)

Tj tj

Čh čh Čhurik, Čhon

D d Dand

Dž dž Džukel

E e Efta

F f Foro, Federi

G g Gono

H h Harmonika

I i Iv

J j Jag

K k Kan

Kh kh Kham

L l Love

Lj lj Ljil, Ljuma

M m Maro

N n Nakh

Nj nj Njamo, Enja

O o Ofto

P p Patrin, Patrn

Ph ph Phabaj

R r Roj

S s Sap

Š š Šošoj

T t Tover

Th th Thav

U u Učhalin

V v Vast

X x Xar

Z z Zen

Ž ž Žamba

Dj dj

Y y

Kj kj Kjiri, Kjemana

Kjh kjh Kjher

Gj gj Gjiv

SAKHEDIN: Ki romani čhib isi disave dialektija.

Ko 2010 berš rešindža pe sarine so ramonena ki romani čhib ki Švedija ka koristinen i alfabetu so terdžola upre.

Dikh te na ramone adžahar: car, cor, chor, chib shov, shaj, shib, zamba

O bakhro hala car.

O chor nashela e policijatar!

Chor mange jekh tataj pani.

O roma vakerena romani chob/shib.

Ola tane shov dzene.

Shaj te de man jek tataj kafa?

Ramon ko than adžahar e diaktrikane nišanencar:

čar, čor, čhor, šov

O bakhro hala čar.

O čor našela e policijatar!

Čhor mange jekh tataj pani

O roma vakerena romani čhib/šib.

Ola tane šov džene.

Šaj te de man jekh tataj kafa?

E čhibjakoro anav

SAKHEDIN: Sa odola razna švedikane anava baši akaja čhib: romani čhib, romani, romanes, romane, romska - šaj te rezulirinel te ovel nahaljovibe maškar okola manuša so nane olen fundamentalno džanibe bašo roma thaj i romani čhib.

E romane čhibja isi ola buteder anava. Ki Švedija o najobično anav so koristinena pe sine akala: „romanes, romane“, kola so nane substantivija. Ko 2000 berš palo odova so i Švedija ratificirindža e Evropikane konvencija bašo arakhibe e nacionalikane minoriteten thaj olengere čhibjen, tegani manuš lelja te koristinel pe kotar o anav „romani čhib“ kova so ulo thaj o oficialikano anav akale čhibake ki švedikani čhib.

Romani čhib sar so haljovena značinela „romska språk“ – ki švedikani čhib. Plus odova o lafi romani čhib tano jek substantivi ki akaja čhib. Osim kotar o lafi romani čhib koristinela pe thaj jek kratko verzija „romani“.

Keda šaj te koristinel pe o anav romani čhib thaj keda šaj te koristinel pe i kratko verzija romani? Tele isi disave primerija bašo odova:

Dikh šukar!

Phuv = Jorden, planet, värld

phuv - than = mark, plats

avgo = početko, början

ovibe = slučaj, fall

- *Kobor džene vakerena i romani čhib avdive ki **Phuv**?*
- *I romani vakerela pe akana kotar komaj 20 miliojna Roma.*

Sar so dikhena ko **avgo** trebela te vakerel sa o anav (ko akava **ovibe** o anav e čhibjakoro).

Ko 2008 berš o čhibarakhibe ki romani čhib ko Isof, kerdža jek andruno tikno rodkeribe bašo o alternatikano švedikano substantivi „romska“ sar alternativa e anaveske romani čhib, manglja pe te dikhel pe dali o lafi tano polokho te haljovel pe hem te koristinel pe. O odgovoria sine but pozitivna, odoleske so o lafi „romska“ tano lokho te relatirinel pe ki romengiri čhib ko isto čhani sar bašo ko primer: „engelska“, „franska“ ja pale „tyska“. Plus odova but tano polokho te bandžarel pe o lafi gramatikane ki švedikani čhib. Bute kratko vremenke o lafi „romska“ ki švedikani čhib buvlilo but sigate thaj koristinela pe ko sa buteder thana.

Ka ovel šukar te izbeginel pe te koristinel pe i kratko verzija romani

Rekomandiribe

Keda vakereja ki švedikani čhib: koristin o lafi „romska“ alternativno romani čhib

Haljovdi čhib

SAKHEDIN: I haljovdi čhib tano jek čhani te komunicirinel pe e **lejarea** ko jek haljovdo, jekhčhanutno thaj arakhlo čhani. Odova značinelaj kaj i čhib thaj o soisibe adaptirine-la pe premal o lejari.

Keda vakerela pe o lafi **haljovdi čhib** tegani angleder sa mislinela pe upro tekstija so avena kotar razna državna thaj komunalna vlastija. Sa o vlastija kerena buti kaj te šaj o tekstija so ka ikalen pe ola te oven: *arakhle, jekčhanutne* thaj *haljovde*.

E romen nane len jek barabarikani teritorija, nane olen ni jek državno aparati so ka ikalel asavke normativikano tekstengere matrijalija. E romane čhibjakiri ramonibaskiri tradicija tani dosta kratko. Ama odova tano fakta kaj i romani čhib akana tani jek **ramutni čhib**.

Dikh šukar!

čaćipaskorosiguribe = rättssäkehet
 ramutni čhib = skriftspråk
 sarinipe = društvo, samhälle
 čhivibe = föreläggande
 sikljovno = elev
 sikavno = lärare
 javerkerel = ändrar
 porezeskoro vlasti = skattemyndigheten
 bešibaskoro registriribe = folkbokföring
 phravdo sektori = offentlig sektor
 školujbaskiri administracija = skolförvaltning
 javerkere = menine, ändra
 lejari = primaöi, mottagare

Odova kerela i potreba baši haljovdi čhib te bajrol thaj ki romani čhib. Mangel te phenel pe kaj i potreba te mislinel pe upro odola elementija sostar tani kerdi i haljovdi čhib: i čhib te ovel *arakhli*, *jekhčhanutni* thaj *haljovdi*.

Dikh šukar!

Akala trin elementija, mangel te phenel pe kaj i čhib trebela te ovel *arakhli*, *jekhčhanutni*, thaj *haljovdi*, odova važinela sar ki ramomi čhib adžahar ki vakerutne čhib.

Odoleske so o roma ovena jekh sa bareder kotor kotar o **sarinipe**, odolea bajrola o broj e dženegoro so isi olen romano **palunipe** kola so kerena buti ko **phravdosektori**. Odova šaj te ovel ki: škola, javer komunalikani buti, državno vlastija, media ja pale ko javera bare organizacije. Akaja grupa manuša so kerena buti ko asavke thana trebena te mislinen keda koristinena i romani čhib ko kontakti e romane **vakerarencar** – i čhib trebela te ovel *arakhli*, *jekhčhanutni* thaj *haljovdi*, specijalno keda koristinena i ramomi čhib.

I haljovdi čhib kerela o tekstija so avena kotar sa odola razna vlastija ola te oven lokhe te haljoven pe. Plus odova isi javerada pozitivna buča e haljovdečhibaja so barakerena o haljovibe thaj o pozitivno terdžojbe prema i informacija so avela ko primer kotar jek vlasti:

- I haljovdi čhib ikerela pe ko čhibakoro zakoni
- I haljovdi čhib kerela te ovel pošukar **čaćipaskorosiguripe** thaj barakerela o poverenje upro vlasti
- I haljovdi čhib kerela i komunikacija maškar o dizarija thaj vlasteskoro manuš te ovel pošukar thaj tiknjarela o riziko bašo nahaljovibe.

Akaja tendencija bašo haljovibe thaj jekhčhanutnibe na značinel kaj manuš mora te čorakerel e čhiba. Odova značinel kaj manuš trebela te arakhel jek maškarutno drumo bašo odova sar ka fomirinen pe o tekstija.

Dikh te šaj te na formulirine tut adžahar:

Jekh **sikljovno** so isi ole školakiri obaveza a na kerela ple školakoro džajbe kova so zavisinela kotar e sikljovneskoro stariteli so na kerdža odova soj tano dužno te kerel kaj te šaj odova te ovel, tegani i kherutni komuna šaj te del jekh **čhivibe** e staritele ov te kerel ple dužnostija. Jek čhivibe šaj te ovel ko jekhipe e lovengere kaznaja (E školakoro zakoni 2010:800. 7 kap. 20§ och 23§). Tlo čhavo te na bešela buteder ki komuna tegani amen molinaja tut te dža ko porezeskoro vlasti kaj te šaj te **javerkere** e **bešibaskoro registriribe**. Te našti odova tegani amen molinaja tut te kontaktirine e školujbaskere administracija so sigate so šaj thaj te informirine ki savi škola džala tlo čhavo.

Ka ovel šukar te formulirine tut adžahar:

Šukar dive!

Amen dikhlam kaj tlo čhavo na sine ki škola panda kotar e termineskoro starti. Te na menindža tlo čhavo i škola? Telefonirin amenge ja pale ramon amenge ki školujbaskiri administracija. Amen trebela te džana ki savi škola džala tlo čhavo, odoleske so sa e čhaven isi školakiri obaveza a odova tano palo e školakoro zakoni, mangel te phenel pe kaj mora te džal pe ki škola.

But sastipa

Rekomandiribe

Sarine so kerena buti e romane čhibaja ko phravdosektori, ka ikeren pe palo e čhibjakoro zakoni thaj ka koristinen jek arakhli, jekhčanutni thaj haljovdi čhib.

Te kerel pe buti tekstea

Avdive isi panda **sikavne** ki romani dajakiri čhib so kerena improvizirime tekstija bašo sikavibe ja pale so probinena te ikalen sikavibaskoro matrijali. Odoleske tano važno te mislinel pe ko disave praktikane buča kola so šaj te rezultirinel te ovel pošukar matrijali keda kerena pe odola tekstija.

Jekh teksti lela pe but pošukar thaj polokhe te isi ole jek šukar grafikani forma thaj tej lokho čitibaske, te vazdela pe odova soj važno ko teksti ko jek šukar čhani. Dikh te šaj te ovel šukar slike, **rubrike**, te ovel e tekste šukar logikano ulavibe o teksti, te ovel ole jek **soisibaskiri lista** thaj jek kratko haljovkeribe o kotora (kapitelija).

Avdisutne kompjuterencar thaj ramojbaskere programencar nane pharo te del pe e tekstenge jek šukar grafikani forma. Kaj te šaj jekh teksti te ovel lokheder čitibaskeko thaj haljovibaske dikh te šaj te ikere tut maškar o javer ko akala buča:

- O rubrike te oven informatikane.
- Dikh te šaj o teksti te ovel ulavdo ko kratko kotora.
- Dikh te ovel dovolno lufti ko teksteskere strane, mangel te phenel pe te na ovel bare tekstengere redija.
- Koristin slike thaj figure so ka pomožinen bašo e tekteskiri poruka.
- Ma koristin but markiriba sar soj ko primer, kursivi, thulo stili ja pale **telal linijakerdo**.
- Birin jek tipi fonta ko teksti thaj ma **hemin** but javera tipija fontija.

SAKHEDIN: Isi buteder važna buča so manuš trebela te mislinel keda ramonela thaj formirinela jek teksti. O teksti lela pe lokheder te isi ole jek šukar grafikano formiribe, tej šukar čitibaske, odova so tano važno ko teksti te vazdela pe ko jek šukar čhani, šukar slikencar, rubrikencar thaj logikane ulavibaja e tekste. Plus odova šukar tano te ovel jek soisibaskiri lista thaj jek ramonkeribe so odova so terdžola ko jek kapiteli.

Primer: Romane baredivesa

Pendžarutno tano kaj o roma tane **jekh narodo, jekh nacija** ama nane olen jekh Phuv. E romen isi *jekh čhib*, i romani čhib. Ki romani čhib isi disave dialektija:

- Lovarikano dialekti – vakerela pe kotar but džene ki Madžarsko.
- Kalderašikano dialekti – vakerela pe kotar but džene ki Rumunija.
- Arlikano dialekti – vakerel pe kotar but džene ki Balkani.
- Polsko romano dialekti – vakerela pe kotar but džene ki Polska.

Isi romane grupe so kerdža pe upri lende bari asimilacija thaj ola našaldže pli čhib ja pale pli kultura. Asavke grupe tane: o finsko kale, špansko kale thaj o romane resande.

Avdive isi roma ko but phuvja, sar soj ko primer: Španija, Francija, Švedija, Balkanikane phuvja, Anglija, Belgija, Portugalija, Rusija. Šaj phenela pe kaj o roma tane ki sa i Evropa, Amerika, Afrika, Australija thaj ki Azija.

Uzal odovada so o roma vekoncar dživdinena sine telo bare pharipa thaj čorolipa, pherdo roma ikerkerdže pli čhib, kultura thaj tradicija.

Razna romane grupe
kerena razna baredivesa.

Ko misal maškar o hris-
tijanikane roma kerela pe o
Božiko a maškar o musli-
manikane roma kerela pe o
Bajrami.

Ko pandžto novembar
perela e romane čhibjakoro
dive.

Ko 31 decembar dodža-
krena pherdo roma ko
sveto o *nevo berš*.

Ko 8-to aprili kerela pe
o romano nacionalikano
dive.

Kotar o šovto dži ko
enjato maj o roma kotar o
Balkan kerena o *Herdele-
zi* – anglonilaeskoro dive,
džiko vakerena bašo akava barodive Djurdjedani.

Flamenko khelarni. FOTO: MOSTPHOTOS

*Sakova 24 maj ko Saintes Maries de la Mer kerela pe e Kale
Sarakoro barodive. Upri late dikhela pe sar e romengiri evlija.
(Evlija = arakhibaskiri svetica, skyddshelgon)*

Primer te na ramone adžahar:

Akharin

Stockholm 3 novembar 2022

Šukar dive!

Odoleske so e Stefane isi baro odsustvo ki škola me akharava tumen te aven ko jek khedibe. Osim bašo o baro odsustvo me sium **narahati** thaj bašo oleskoro džanibaskoro angledžajbe. Odova tano važno te šaj amen te diskutirina thaj

te probina te da dumo e Stefane te šaj ov te javerkerel plo bilačo ovibe thaj te

šukarederkerel plo školakoro avibe thaj džanibe ko dajakoro sikljojbe. O khedibe ka ovel ko 21 novembar 2022 ko 15.00 sahati. Than: klasi 5A. Othe ka ovav me thaj e **klaseskiri šeralisikavni** i Marija.

But sastipa

Jašar Davud

Mobilno telefoni: 030-35768888

Dikh šukar!

naslov = rubrike

telal linijakerdo = understrykt

ramonkeribe = opišibe

soisibaskiri lista = innehållsförteckning

šukarederkerel = popravinel, förbättrar

klaseskiri šeralisikavni = klasens

föreståndare

narahati = orolig

Dikh te ramone adžahar:

Akharin

Stockholm 3 novembar 2022

Šukar dive!

Akale lilea kaninela pe e Stefaneskere staritelija ko khedibe bašo ooleskoro bara odsustvo ko dajako-ro Chibjakoro sikljojbe. O cili e khedibaja tano te arakhel pe jek reSenje baSO o problemi.

Than: Harmolinskola, klassrum 5A

Datum: 21 novembar 2022

Vreme: 15.00–16.00

Ka avel Sukar te odgovorinen te 5aj te aven ko odova datum thaj vreme.

But sastipa

Jašar Davud

Hermolinskolan

Mobilno telefoni: 030-35768888

Email: jasar.davud@hermolinskolan.se

Rekomandiribe

Dikh te ovel o teksti lokho haljovibaske, te ovel ole jek šukar čitibaske tipi fonti. Koristin hari markiriba sar soj ko primer o kursivi, thulo stili ja pale javer adžahar diso. Dikh te šaj te ulavel pe o teksti ko dovolno bare kotora.

Te ramonel pe jekh lil

Ko kontakti ko primer maškar i škola thaj o daja-dada ja pale vlastija sar soj i Siguribaskiri kasa, Butiro-dibaskoro biro, o Socijalno thaj javera vlastija, tegani tano važno o ljil te formirinel pe ko jek **korektikano čhani**. Nane važno dali manuš ramonela ko kompjuteri ja pale vastea, važno tano e lile te oven akala buča: Datum thaj than,

jek **avgutni** pozdravibaskiri fraza, haljovdo bašo so kerela pe buti thaj jekh **agorutni** pozdravibaskiri fraza.

Tu so kereja buti ko disavo vlasti, komuna ja pale škola thaj mangea te ramone jekh ljil, ka ovel šukar te ikere tut ko jek formalikano ramojbaskoro stili:

- Ramon o datum thaj o than ki levo strana ko lileskorošero
- I adresa ramoneja telo datum thaj than

Dikh šukar!

lileskorošero = brev-huvud

leari = primači, mottagare

avgutni = inledande

agorutni = avslutande

leari = primači, motagare

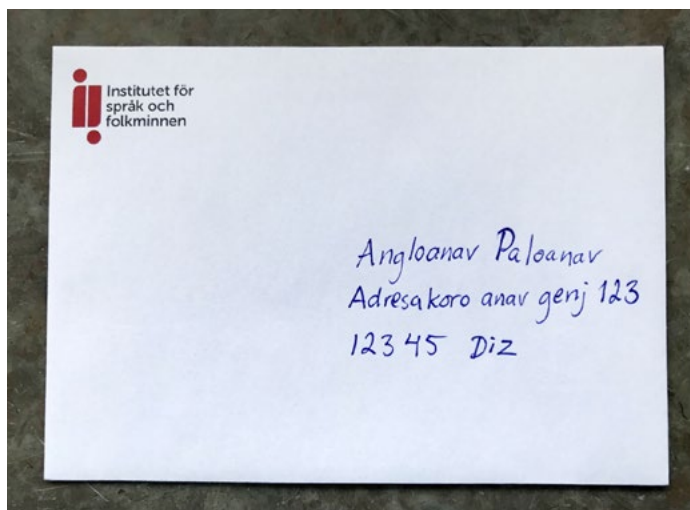
bičhalari = ispratniko, avsändare

genj = broj, nummer

korektikano čhani = korrekt sätt

Ko kuferti ramoneja e **leareskiri** adresa ko desno stranakoro maškar:

Angloanav paloanav
Adresakoro anav genj 123
123 45 Diz

Primer kori ramonela pe e lejareskere podatke.

O leari te tano privatno manuš thaj te na terdžola odole dženeskoro anav ko udar ja pale ko poštakoro boksi tegani čhivela pe o tiknjardo lafi C/O (care of) thaj palo odova o anav so terdžola ko udar ja pale ko poštakoro boksi.

Angloanav paloanav
c/o Paloanav so terdžola ko udar
Adresakoro anav genj 123
123 45 Diz

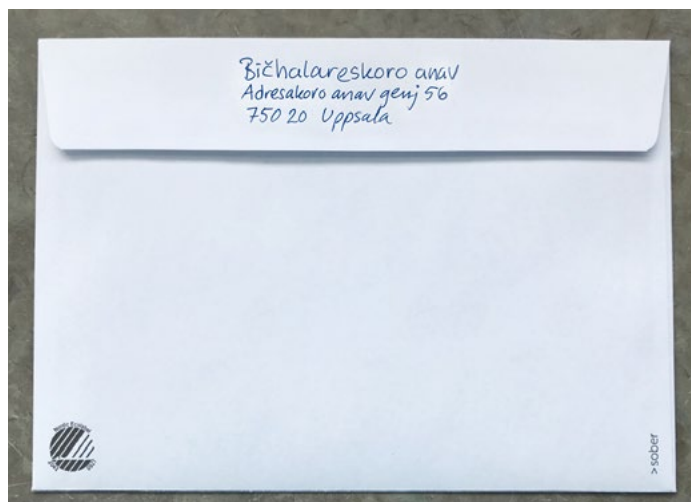
E **bičhalareshkoro** anav thaj i adresa ramonela pe ki kufertes-kiri paluni rig upre ko maškar ja pale ki levo rig. E bičhala-resoro anav thaj i adresa šaj ramonela pe thaj ki angluni rig upre ki levo rig.

Bičhalari:

Učiškola ko Stockholm

Boksi 2543

104 65 Stockholm

Primer kori ramonela pe e bičhalareshkere podatke.

Avgojbe jek lil

Manuš šaj te birinel maškar duj alternacije sar te **avgonel** te **ramonel** jekh ljil, odova **umlala** kotar odova savi relacija isi manuše odole dženeja kaske so bičhalela pe o ljil. Te ramo- nela manuš jekh lil jekhe dženeske so nane formalikano, tegani manuš šaj **isthemalkerela** o obična fraze so isi amen ki čhib, akana odova umlala taro odova bašo savo dialekti vakerela pe.

Ko primer ko arlikane o avgoikane sastinakere fraze šaj te oven adžahar:

Phrala Adem sar sian sastipaja?

Te birindža manuš te lel te ramonel ko jekh formalikano ljil tegani šaj ramonela pe adžahar:

(Neutralikané) *Šukar dive Pakivalea Adem.*

Sar so dikhena o primerija upre manuš šaj avgonela ko buteder čhanija. Ko **agor** ki pozdravibaskiri fraza trebela te ovel jekh nukta-*porik* (,) ja pale jek čhigaribaskoro nišani (!).

Te birindža manuš te čhivel jek nukta-*porik* tegani trebela o nevo ramojbaskoro redo te ovel tikne **šabdija**.

*Manglea phrala Ramo,
sium but lošalo so ka dikha amen pale.*

A te birindža manuš te čhivel jek čhingaribaskoro nišani (!) tegani o nevo ramojbaskoro redo trebela te ovel bare šabdija.

*Manglea phrala Ramo!
Sium but lošalo so ka
dikha amen pale.*

Nevo ramojbaskoro redo
lela pe thaj keda čhivela pe
jek **nukta**.

*Manglea phrala Ramo.
Sium but lošalo so ka
dikha amen pale.*

Manuš te ramonela jek for-
malikano lil tegani manuš
šaj te **isthemalkerel** fraze sar
ko misal akala:

*Pakivalie Marija!
Ka ovel šukar te šaj te
bičhalen jek kopia taro tumaro
rodibe*

*Pakivalea Ramo,
mange sine čače šukar so dikhljam amen.*

Ko jek lil kori so manuš ramonela disave **raštrane** ja pale
komunalikane vlastenge, tegani tano dovolno te **avgonel** pe
e frazaja „Šukar dive“.

*Šukar dive!
Mange panda na alo o odgovor bašo mlo rodibe bašo stani
ko Erikskatan 29 i Umeå*

Dikh šukar!

lil leari, leari, adresati =
brevmottagare, mottagare
lilbičhalari, bičhalari =
brev avsändare, avsändare
avgojbe = počminibe,
inledning
avgonela = počminela,
börjar
isthemalkerel = koristinel,
använder
agor = krajo, slut
šabdi = bukva, bokstav
nukta = točka, punkt
raštra = država, stat
sastin = pozdrav
avgoikane sastinakere
fraza = Inledningshäls-
nings fraz
lošalo = radosno, glad
denadumo = pomožinena,
stödjer, hjälper

Agorikane sastinakere fraze

Thaj keda vakeraja bašo agorikane **sastinakere** frazenge - sar ola ka keren pe umlala kotar odova kaske manuš ramonela thaj savi relacija isi odole dženeja kaske so ramonela pe. Manuš šaj te koristinel ko misal akala fraze tej ko pučibe jek paše manuš – keda manuš nane formalikano:

Ka dikha amen.

Sastipaja.

Sašukar.

Manuš agorkerela o lil dolea so ramonela tele plo anav.

Šukar sine so dikhljam amen.

Muharem

Ko oficialikane lila manuš šaj te agorkerel o lil ko primer e frazaja:

But sastipa!

Thaj telo odova ko nevo redo čhivela pe o anav thaj paloanav.

But sastipa!

Muharem Javid

Rekomandiribe

Sa akala rekomendacije tane kerde angleder sa e dženenge so kerena buti ko škole, ko komune ja pale ko raštrane vlastija. Ama šaj thaj o privatna manuša te ikeren pe ko akodova thaj te koristinen olen. Odoleske so akala rekomendacije **denadumo** manuš te ovel ole jekh arakhli thaj haljovdi čhib keda komunicirinela pe lilea.

Te ramonel pe ko anav e organizacijake ja khedibaske

O manuša so ovena aktivna ko **khedi-bengoro dživdiba**

maškar o roma ki Švedija ovela sa bareder. Kotar i javer rig bajrola thaj okole dženengoro **genj** so kerena buti ko komunalikane ja pale **raštrane vlastija** thaj organizacije. But tano važno manuš sar reprezentanti te mislinel sar koristinela i

čhib thaj e čhibjakoro stili keda manuš komunikirinela javere khedibencar, vlastencar ja pale organizaciencar. Odova važinela bizo razlika dali manuš ramonela jekh tradicionalikano lil ja pale jek elektronikano lil.

But tano važno ko primer manuš te **teleramonel** ko jek korektno čhani sar **firmakororamonari** ja pale sar reprezentanti baši disavi organizacija.

Manuš te ramonela ko anav jekhe organizacijake tegani manuš čhivela angle e organizacijakoro anav palo odova teleramonela plo anav thaj palo odova ramonela haljovde sa o anav.

Dikh šukar!

firmakororamonari =
firmakoro potpišuvači,
firmatecknare

teleramojbe = potpis,
underskrift

teleramonel = potpišinela,
skriver under

khedibengoro dživdibe =
föreningsliv

Romano kulturakoro khedibe – RKK

Nurija Ali

Stockholm 14 januari 2020

Ama šaj te ramonel pe thaj prvo e reprezentateskoro anav thaj palo odova e organizacijakoro anav.

Nurija Ali

Romano kulturakoro khedibe – RKK

Stockholm 14 januari 2020

Okova dženo so isi ole pravo te ramonel jekhe firmake/organizacijake ko anav odole dženeske vakerela pe firmakoramonari. Keda ramonela pe ko anav e firmake tegani čhivela pe prvo e organizacijakoro anav thaj telo odova čhivela pe **teleramojbe** taro odova dženo soj firmakororamonari a palo odova ramonela pe haljovdo sa o anav sar ko primer tele.

Romano kulturakoro khedibe – RKK

Nurija Ali

Stockholm 14 januari 2020

Ramojbe mail

Akana isi sa buteder manuša ki Švedija so isthemalkerena i romani čhib ko primer keda komunicirinela pe dženencar ko **khedibaskoro dživdipe** ja pale ki škola keda o **sikavne** ki dajakiri čhib komunicirinena e sikljov-nengere **dajencardadencar** kaj te den olen informacija. Keda komunicirinela pe asavke grupe manušencar, tegani tano važno te probinel pe te na **isthemalkerel** pe but skratime lafija ja pale vakeriba so šaj te oven bipendžarutne okoleske ja pale okolenge kaske manuš so obratinela pe. Akalea mangela te phenel pe kaj manuš ki asavki komunikacija trebela te adaptirinel i čhib premal o dženo kasaja so komunicirinela pe. Tegani manuš trebela te ramonel kratka thaj **jekhčhanutne** lafjora. Plus odova šukar tano panda ko avgo ko lil te vazdel pe odova soj važno ki odoja komunikacija.

Dikh šukar!

khedibaskoro dživdipe = föreningsliv

mahatmalo = opravdimó, giltig

soskiye = anledning

sikavno = učíteli, lärare

sikljovno = elev

lafjori = rečénica, mening

naovibe = odsustvo, frånvaro

jekhčhanutne = ednos-tavna, enkla

dži ko = till

džiko = nekoj, någon

isthemalkerel = upotrebi-nel, använda

dajdad = rodíteli, föräldrar

Dži ko: avdo.muarem@hotmail.com

Kotir: ajša.lbraeskiri@stockholmsskola.se

Buti: Naovibe ki škola bizo **mahatmalo soskiye**

Šukar dive!

Me probindžum angleder te telefonirina tumenge bašo Jasin Muarem. O paluno var so sine kl škola odova sine ko 25-to aprili. Sar so phendžum me probindžum te telefonirina thaj bičhaldžum SMS ama na alo mange diso palal tumendar.

Pačava kaj kaj akava mail ka resel tumen kaj te šaj te vakera bašo Jasin thaj oleskoro **naovibe** kl škola.

But sastipe

Stockholms skola

Ajša lbraeskiri

Jekh haljovde ramomo mail.

Manuš keda komunicirina elektrika lilea, tegani ka ovel šukar te mukhe pe te ovel o lil kotar i anglederutni komunikacija. Odova šaj te kerel te ovel haljovdo dialogo jekh javerea bizo te ovel nahaljoviba.

Te ramonel pe protokoli thaj khedibaskere ramina

SAKHEDIN:

- **Sakhede** kratko e khedibaskoro cili
- Ker jek lista bašo o manuša soj ko than
- Ramon **arakhune** (vårdat) thaj haljovde
- Ramon neutralikane – bizo te le džikaskiri rig
- Ker jekh korekturalo **čitibe**

Keda isi jekh khedibe tegani kerena pe **khedibaske-re ramina**. Keda kerela pe khedibaskere ramina ja pale protokolija, odova kerela te na ovel nahaljovi-ba thaj tegani ovela lokheder te anel pe ki godi soj odova so phendža pe ja pale so odlučindža pe. E protokole isi bareder formalikano statusi a na e khedibaskere raminen.

Keda manuš kerela protokoli tegani isi disave **regularija** sar odova trebela te kerel pe. Jek protokoli trebela sakova var te ovel **čačkerdo**. O **čačkerari** zorakerela kaj odova so terdžola ko protokoli tano čače. O khedipe tano jek kotar o organizacije kori so kerela pe protokoli. Protokolija ramone-na pe thaj ko primer ko akcikane firme ja pale ko komunalikane komisije.

Važno tano okova so ke-
rela e khedibaskere ramina
ja pale o protokoli te ovel
pažljivo ko khedibe thaj te
dikhel šukar sa odova so
vakerela pe. Okova so ramo-
nela trebela te ovel lokhe-
haljovdo. Te isi disave phare
nukte so trebela te raportiri-
nen pe tegani ka ovel šukar
manuš te ulavel odova teksti
ko naslovija thaj nukte.

Jekh javer važno buti,
keda ramonela pe protokoli ja pale khedibaskere ramina,
okova so ramonela trebela te ovel objektivno thaj neutralno.
Manuš na trebela te ramonel ple misle ja pale te lel disave
grupakiri ja pale dženeskiri strana.

Keda o protokoli tano kerdo, angleder te buvljarel pe
maškar o javera džene tegani manuš trebela te kerel jek
korekturalno čitibe. Te andža pe disavo rešenje ko khedibe
tegani manuš trebela te ovel ekstra pažljivo thaj te sigurin-
kerel pe e manušencar so andže o rešenje, o khedibaskoro
šerutno ja pale o vodstvo, kaj o teksti tano šukar.

Odova so ulavela e khedibaskere raminen kotar o pro-
tokoli tano so ola nane odoborom formalikane thaj ola
kerena pe te šaj te dokumentririnel pe so phendža pe thaj so
odlučindža pe ko jek projekteskoro khedibe.

Khedibaskere ramina kerena pe thaj ko personalikane khe-
diba, ko dajengeredadengere khediba thaj ko javera thana.

Bizi razlika dali kerela pe jekh protokoli ja pale khedibas-
kere ramina, važno tano te čhivel pe o datum, o manuša so
tane ko than, khedibaskoro than ama thaj ko birindža pe te
ovel čačokerari bašo protokoli.

Dikh šukar!

khedibaskere ramina =
zabeleške, minnesanteck-
ningar

regularija = regler

čačekerdo = potvrdimo,
bekräftad, justerad

čačkerari = justerare

nukte = punkter

čitibe = drabaribe, läsning

sakhede = sammanfatta

arakhune = vårdat

Keda ka ovel baro thaj keda ka ovel tikno šabdi

SAKHEDIN: Ki romani čhib tano obavezno te lejam te ramona jek **lafjori** kori so koristinela pe disavo artikli baši odredimi forma o, i, e, tegani palo odova manuš **ramonela** bare bukvaja o dženikano anav sar so terdžola upre.

Ki romani čhib sar thaj ko javera čhibja, sakova var keda manuš lela te ramonel jek **lafjori** odova kerela pe bare šabdea. Baro **šabdi** koristinela pe ko jekto **anglunolafi** ki jek lafjori, odova regulari tano sar ko javera čhibja adžahar thaj ki romani čhib bizo razlika dali vakerela pe bašo jek lafi ja pale buteder. Ake disave primerija:

Šukar dive.

Kotar sian?

So haljan avdive?

Ola gele erati ko bioskopi.

Ava.

Na!

Dža!

Kori?

Avdive o vreme tano tato. = Idag är det varmt.

*E Rominakoro školakoro
anav tano Mateus škola.*

Dikh te na ramone adžahar:

*E rominakoro školakoro
anav tano Mateus škola.*

Ja pale adžahar:

*e Rominakoro školakoro
anav tano Mateus škola.*

Ama džala te ramone adžahar:

E Rominakoro školakoro anav tano Mateus škola

Ko akava **ovibe** sar so dikhena lela pe te kerel pe i rečenica duje bare bukvenar: O artikli baši odredimi forma E thaj i početno bukva bašo dženikano anav Romina. Ki romani čhib tano obavezno te leljam te ramona jek rečenica kori so koristinena pe o artiklia baši odredimi forma : O, I, E tegani ola ka oven bare bukva. Ponodori te isi amen jek dženikano anav palo o artiklia, o anav lela te ramonel pe bare bukva. A te nane dženikano anav palo artikli tegani ramonela pe ponodori tikne bukva.

O vreme tano but tato.

I Ajša na geli ki buti, odoleske so olakoro čhavo nasvalilo.

Ama šaj te ramonel pe bare bukva ko maškar ki jekh rečenica, te isi jekh dženikano anava plus odova ki asavki situacija o artikli anglo dženikano anav ovela tikne bukva:

*I Ajša na geli ki buti odoleske so olakoro čhavo o Ramo
nasvalilo.*

Dikh šukar!

šabdi = bukva, bokstav

angluno lafi = prvo lafi,
första ordet

ovibe = slučaj, ovin fall

ramonela = pišinela,
skriver

lafjori = rečenica, sats

Save javera anava ramonena pe bare bukvoja?

O rhan Mustafa thaj Johan Johansson tane o najšukar bučarne ki fabrika.

E firmengere anava ramonena pe bare bukvençar:

Ov kerela buti ko *Volvo*, oleskiri romni ko *Mercedes* a oleskoro phral ki *Škoda*.

E devlengere anava *Devel*, *Alah*, *Gud*, *Zeus*, *Rama*.

O anava e objektengere: O *Mall of Scandinavia*, o *Parnokher ki Amerika*, o *Tadž Mahal ki Indija*, *Parlamenteskoro kher*, *Ajfeleskiri kula*.

O anava bašo devrialikane badana: *Kham*, *Phuv*, *Venera*, *Jupiter*, *Mars*.

E kontinentegere, Phuvjengere thaj dizjengere anava ramonena pe bare bukvoja: *Evropa*, *Afrika*, *Amerika*, *Bari Britanija*, *Švedija*, *Portugalipe*, *Khoranipe*, *Kongo*, *Stockholm*, *Kalkuta*, *Toronto*, *Belgrad*, *Berlin*.

E gazetengere thaj **vakutneraminengere** anava (tid-skrifter): *Dagens Nyheter*, *Politika*, *Ny Teknik*, *Förskolan*, *Icakuriren*, *Dam*.

E instituciengere anava ramonena pe bare bukvoja: O Khedime nacie, KhN, O *Teatri Phralipe*, *Institutet för språk och folkminnen*, *Riksdagshuset*, *Parlamenteskoro kher*.

Thaj e baredivesengere dive ramonena pe bare bukvoja:

Herdelezi, Božiko, Bajrami, Nevo berš. A isto adžahar e barelilengere anava ramonena pe bare bukvaža: *Kurani, Biblija.*

E filmengere anava ramonena pe bare **šabdeja**: *Lačo drom, O Princo, Bidai*

O artistikane grupengere anava ramonena pe bare bukvaža: *Kali jag, Esma.*

O istorikane oviba sar soj ko primer maribe, revolucije hemola ramonena pe bare šabdeja: *Francuzikani revolucija, Jekto sumnaleskoro maribe, Dujto sumnaleskoro maribe.*

E lilengere naslovija ramonena pe bare bukvaža: *O Kambani taro Notre Dame, O phralja Karamazov, O phralja Laveskorovilo.*

O anava taro umetnikane keriba, olada ramonena pe bare bukvaža: *Mona Liza, Račakoro arakhari.*

O anava kotar o politikane partije: *Socialdemokratija,*

Desnica, Levica.

Thaj o anava bašo internacionalikane politikane institucije, diplomatikane reprezentantija ramonena pe bare bukvaža:

O khedime nacie, O Evropikano godidejbe, I Germanikani ambasada.

O socijalikane medijengere anava ramonena pe bare bukvençar: *Fejsbok, LinkedIn, Tviter*

O anava bašo nacionalno preperipe: *Rom, Švedžani, Finco.*

Dikh šukar!

desnica = desno politika-no bloko

levica = levo politikano bloko

šabdeja = bukvaža, med bokstav

plosutno anav = lično anav, eget namn

dženutno anav = personalno anav, personnamn

vakutneraminengere = tidskrifternas

Thaj e vlastengere anava ramonena pe bare bukva:
Kulturakoro ministeriumi/departamenti, Avrunephuvjengoro ministeriumi.

E zakonengere anavada thaj o konvencije ramonena pe bare bukva: *Fundavno kanuni, Čhavengiri konvencija.*

Rekomandiribe

Keda leja te ramone jek lafjori koristin uvek bari bukva keda leja te kere jek anavjori, keda pišinea **plosutno anav**, **dženutno anav**, firmakoro anav, vlasteskoro anav, akademikane anava, ljila filmija umetnost thaj javera.

O na anava tikne bukvaja

SAKHEDIN: E objektengere anava, organizacijengere anava, lilengere naslovija, filmengere anava, e umetnikane bučengere anava, e nagradengere anava thaj o priznancengere anava, sa ola ramonena pe bare bukvencar.

Keda ramonena pe o na anava ko obična tekstija tegani asavke substantivija ramonena pe tikne bukvaja: *kher, džukel, phabaj, kaš, čhavo, čhaj, daj, dad, luludi, grast, mesali, roj.*

O adjektivia ramonena pe tikne bukvaja: *tikno, baro, učo, hor, zoralo.*

Thaj e kurkeskere divesa ramonena pe tikne bukven-
cer: *ponedelniko, ftorniko, sreda, četvrtko, paraštuj, savato, puranokurko.*

Isto o masekijada ramonena pe tikne bukvaja: *januari, februari, marti, aprili, maji, juni, luli avgusti, septembri, oktombri, novebri, decembri*

Dikh šukar!

Te ramonela pe disavo baro dive cifrencar tegani čhivela pe o sufiksi -to, a anglo sufiksi čhivela pe jek crta.

O 8-to Mart tano o internacionalikano džuvlengoro dive.

Ko 6-to Maj perela o romano dive o Herdelezi

Dikh šukar!

purano kurko = nedela, söndag

Thaj e beršeskere periodija ramonena pe tikne bukvençar:
nilaj, anglojeven, jeven, anglonilaj.

Tikne bukvaža ramonela pe thaj akala na anava: *univerzumi, phuv, kham, masek.*

Rekomandiribe

o šeraloregulari tano o plesutno anav ama thaj o dženikano anav te lel te ramonel pe bare bukvaža a okola buča so tane opišime ola te ramonen pe tikne bukvaža.

Anavengoro čhibiranibe kotar javera čhibja

SAKHEDIN: Keda iranena pe ko primer e instituciengere anava, e firmengere anava ki romani čhib kotar javera čhibja, tegani manuš lela te ramonel bare bukvaža, tej o anav kerdo kotar duj ja pale buteder kotora tegani o javera lafija ramonena pe tikne bukvaža.

Keda **čhibiranena** pe o anava kotar javera čhibja ki romani čhib tegani manuš lela te ramonel bare bukvaža, tej o anav kerdo kotar duj ja pale buteder kotora tegani manuš produžinel a javer lafi te ramonel tikne bukvaža. Ko primer ki anglikani čhib sa o kotora e anaveskere ramonena pe bare **šabdencar**.

Dikh šukar!

čhibiranibe = prevedibe,
översättning
šabdencar = Bukvencar,
med bokstäver

*International Monetary Fund = Internacionalikano
valutakoro fondi*

*Economic and Monetary Union = Ekonomikani thaj
monetarikani unija*

*Union off European Footbal Assosiations = Evropikano
fudbalikano sakhedibe*

*Scandiavian Airlines System = Skandinavikano ujribaskoro
sistemi*

Persiribe

E persiribaja manuše isi duj cilija: Sar jekto, odova šaj te ovel nišani bašo sikavibe respekti džikaske, ama odova šaj te ovel thaj sar nišani bašo socijalikano durikeribe jekh javerestar. Ko romanipe nane čudno te persirinel pe e phureder manušen, odolea ko but grupe sikavela pe olenge respekti.

Te manglja manuš te sikavel asavko diso ko ramojbe tegani odova šaj kerela pe koristibaja o pronomi *Tumen*. Keda vakeraja baši akaja buti, odova tano pharo te ovel pe konkretno sar manuš trebela te kerel thaj pharo tano te regulirinel pe ki disavi forma. Odoleske amen vakeraja kaj o persiribe ki romani čhib tano phravdo thaj sakova manuš ja pale romani grupa odlučinela korkori keda thaj kas ka persirinel.

Te isi manuše sar navika te persirinel e dženen trujal peste tegani manuš šaj te kerel odova ponodorida. A ko ramojbe manuš šaj kerela odova sar so phendžam e pronomeja *Tumen* kori sar so dikhena koristinela pe bari bukva.

Ko okola situacije kori so manuš nane formalikano thaj isi jek javer relacija premal o manuš ja pale o manuša, tegani koristinela pe kotar o pronomi ko obično način *tu* ja pale tej buteder manuša *tumen*.

Odoleske so o romano sarinipe i bizo monarhija tegani nane amen specijalna rajikane hem thagarikne titulija. Ama keda vakerela pe bašo naromane thagara hem rajikane titulie ki bilo savi literatura tegani šaj koristinela pe o pronomija *Tumen*, *Tumaro*, *Oleskoro* bare bukvencar:

Dikh šukar!

tumaro učipe, tumaro
baripe = ers höghet

Tumaro učipe, Tumaro baripe!

Keda khudža andre Oleskoro učipa sarine teljardže pumare šere hem pele ko kočaka.

E divesengere, masekongere thaj e baredivesengere anava

SAKHEDIN: E masekongere thaj e kurkeskere divesengere anava ramonena pe tikne šabdencar, ama te ale asavke lafija ko početko tegani ramonena pe bare bukvençar.

E masekongere thaj e kurkeskere divesengere anava ramonena pe tikne **šabdencar**:
Avdive tano paraštuj.

Ama ko primer te terdžola jekh kurkeskoro dive ko **početko** ki jek **lafjori** tegani haljovela pe kaj odova dive ramonela pe bare bukvaža:

Paraštune siam sine ki diz.

Odova ovela adžahar thaj e masekonçar:

*Decembreste o manuša
tane telo but baro stres.*

Dikh šukar!

šabdencar = bukvençar
lafjori = rečenica, sats,
mening
početko = avgo, början

E baredivengere anava sakovar ramonena pe bare bukvaža.

*O Nevo berš kerela pe ko sa o sveto.
Amari familija kerela o Nevo berš familikane.*

Phandlelafija

SAKHEDIN: Ko lafiphandibe te ikljona duj ista konsonante ja vokalija jek uzo javer tegani o phandlolafi mora te ovel ulavdo.

O **phandlelafija** ki romani čhib šaj kerena pe odoleja so phandena pe duj ja pale trin lafija ko jekh lafi. Manuš šaj ramonela olen sar jek lafi, ama odoleske so e romane čhib-ja nanela bari ramojbaskiri tradicija sar **ramutničhib** thaj odova šaj te kerel hari pharipe ko disave džene thaj bihaljo-vibe. Odoleske akana akanske tano mukhlo ki romani čhib o phandlelafija te šaj te ramonen pe sar jekh lafi ama thaj sar duj ja pale disavo var sar trin lafija.

Tele isi disave primerija sar šaj te keren pe o phandlelafija:

Dandengoro doktori (Dandengorodoktori)

Jag ačhavari (Jagačhadri)

Učiškola (Uči škola)

Medicikani nasvalengi-riphen, Medicikani nasvalengiri phen

Keda manuš kerela neve phandlelavija thaj te uli jek asavki situacija kori so duj ista vokalija ja konsonantija perena jek uzo javer tegani manuš mora te ulavel o phandlolafi.

Ov tano **lil lejari**.

Dikh šukar!

ramutničhib = skriftspråk

phandlolafi = kovanica, sammansättning

dandengoro doktori = tandläkare

jag ačhadžija = brandman

učiškola = högskola

medicikani nasvalengi-riphen = sjuksköterska

lil lejari = brev mottagare

Tiknjarde lafija

Isi dosta **tiknjarde lafija** so isi olen internacionalikano karakteri thaj ola hramonen pe sakote isto, sar soj o pharipe, baripe:

cm = centimetri

km = kilometri

dm = decimetri

kg = kilogrami thaj javer

Javera tiknjarde lafija ki romani čhib šaj te oven ko primer:

thj (thaj javer)

mj (maškar javer)

os (odoleske so)

mtph (mangel te phenel pe)

kmi (ko misal)

kp (ko primer)

Kaj te šaj te na avel dži ko bihaljoviba šukar tano te probinel pe te na koristinen pe but o tiknjarde lafija.

Ki romani čhib e ma-sekongere thaj e kurkeskere divesengere anava na trebela te tiknjarena pe.

O tiknjarde lafija na ka **isthemalkeren** pe kori so na trebela. Ola šaj isthemalkeren pe ko primer othe kori so nane but than ko ramojsbe sar soj ko primer ko katalogija thaj tabele.

Dikh šukar!

isthemalkeren =

koristinen, användar

tiknjarde lafija = skratime
lafija, förkortningar

Nane šukar ni te kerel manuš korkori ple tiknjarde lafija.

Disave tiknjarde lafija šaj koristinena pe specijalno keda
ola ramonena pe but vare ko jek teksti.

Te trebindža manušeske te lel jekh naobično pharo tikn-
jardo lafi, tegani ka ovel šukar te ramonel thaj o celo anav
keda koristinela jekh to var o tiknjardo lafi.

Lista primerencar bašo disave tiknjarde lafija

Tele isi jekh lista tiknjarde lafencar so gindinaja so pakjaja kaj ka oven sakodivesutne thaj ka koristinen pe kotar o ramonarija, avtoria, ki škola ama isto maškar o obična čhibjakere korisnikia.

I lista panda nane gotovokerdi. Palo disavo vreme keda ka ovel amen i digitalizirimi verzija amen ka phera i lista **neveisibaja** sar sa o javer matrijali:

Dikh šukar!

neveisibaja = neve sodržinaja, med ny innehåll

a.a. akana akanaske
a.a.š. angleder amaro
 šelberšipe
afr. Afrikane
Ak. Akademikano
akad. Akademikano
alb. Albanikano
amer. Amerikano
anat. Anatomija
angl. Anglikano
anon. Anonimikane
antrop. Antropologija
arab. Arabikane

arheol. Arheologija
arhit. Arhitektura
as. Asistenti
astr. Astronomija
astrol. Astrologija
Az. Azija
b. berš
bk.čh. butikeribaskiri čhib
b.g. bizo genj (broj)
bank. Bankaribe
bibl. Biblija
biol. Biologija
bug. Bugarikano

cm centimetri	gimn. Gimnazija
čh. Čhib	gr. Gerkikane, Grčkikane
d. dikh	gram. Gramatika
dan. Danmarkikane	h. j. hem javer
dij. Dijalektikano	hol. holandikane
dipl. Diplomirimo	ik. Ikalin = utgâva
dir. direktori	isl. Islandikane
Dm. drumo	islam. islamikane
doc. Docenti	ist. Istorija
dr. doktori	ita. Italija
dž. B. džuvljano bij	jap. Japanikane
dž. Džuvljano	kat. Kategorija
e.p. elektrikani pošta	katol. Katoliko
ed. edicija = utgâva	ke. Keruni
eko. Ekologikano	kg kilograni
ekol. Ekologija	khor. Khorane
ekv. Ekvaš	kl. Klasa
el.teh. eloktrikani tehnika	krn. Kurani
etnol. Etnologija	l litri
evr. Evropikano	lingv. Lingvistika
fil. Filozovija	lit. Literatura
fin. Finskane	m metro
fiz. Fiziologija	m. masek
g. grami	m.b. muršano bij (genus)
g.b. geografikano baribe	ml mililitri
g.bu. geografikano buvlibe	m.ph. medicikani phen
gaz. Gazeta	m.t.ph. mangel te phenel
ge. Genj	pe
gen. Generalikano	mat. Matematika
geog. Geogragija	med. Medicina
geol. Geologikano	mil. Milioni
geom. Geometrija	mu. Muršano
germ. Germanikani	muj. Mujali

nor. Norvegikane
panidž. Panidžalibe
paš. Pašikano
pers. Persija
port. Portugalikane
pr. Primer
r. raj
ra. Rajni
rmn. Romane
rus. Rusikane
š. Šero
š.b. šelberšibe
šabd. Šabdane
sekr. Sekretari
slov. Slovenikane

slova. Slovačikane
šm. Šeralo manuš
šp. Španikane
šv. Švedikane
tab. Tabela
th. j. thaj javer
th. O. Thaj odoreder
Ul. Ulica
zool. Zoologija
k.p. ko primer
angl. anglederutno
b.ž. bankakoro žiro
m.j. maškar javer
j.t. jevendaskoro termini

Jekhinengere nišanija

Disave **jekhinengere** nišanija koristine-na pe generalno ko sakodivesutnipe a disave koristinena pe ki tehnika. Ma bistre kaj disave tiktjarde lafija **sakovar** ramonena pe tikne bokvencar a disave bare bokvencar.

Dikh šukar!

jekhinengere nišanija =
enhetsbeteckninga
sakovar= uvek, alltid

A	amperi	dm	decimetri
a	arI	dm ²	kvadratdecimetri
B	bel		
Bq	becquereli	dm ³	kubikdecimeteri
C	coulombi		
cal	kalorija	dt	dekitoni
cd	candela	F	faradi
cl	centilitri	g	grami
cm	centimetri	Gbyte (GB)	gigabajti
cm ²	kvadratcentimetri	Gbit	gigabiti
		gon	goni
cm ³	kubikcentimetri	Gy	greji
dB	decibeli	H	henry
dg	decigram	h	sahati
dl	decilitri	ha	hektari

hg	hektogrami	ml	mililitri
hk	grasteskirizor	mm	milimetri
hl	hektolitri	mm ²	kvadratmili- metri
Hz	hertci		
J	džuli	mm ³	kubikmilimetri
K	kelvini	mol	mol
kbyte (kB)	kilobajti	ms	milisekundi
kbit	kilobiti	N	newton (njutoni)
kcal	kilokalorija		
kg	kilogrami	Nm	newtonmetro njutonmetro
kJ	kilodžuli		
km	kilometri	Pa	paskali
km ²	kvadratkilo- metri	rad	radiani
		s	sekundi
kWh	kilowatsahati	S	siemens
l	litri	sr	steradiani
lm	lumeni	Sv	sieverti
lx	luksi	T	tesla
m	metro	t	toni
m ²	kvadratmetro	V	volti
m ³	kubikmetro	W	wati
Mbyte (MB)	megabajti	Wb	weberi
Mbit	megabiti	Å	ongstromi
mg	miligrami	°C	stepeni Celsiusi
min	minuti	Ω	omi

Sar ka ramonen pe o genjia (broja) ko tektija?

Te koristinen pe cifrija ko ramojebe odova tano normalno. Ama but vare o manuša koristinena o **genjia** ko jek **bangočhani**. Odoleske akana ka pendžara amen hari pohor akale bučaja sar šaj koristinaja o cifre ko teksti pošukar. E ramojbaskere regularija na regulirinenena samo sar manuš koristinela o lafija ko tekstija, ola regulirinenena thaj e genjen. Obično o tikne genjia ramonena pe sar teksti a o bare genja ramonena pe ko cifre. O genjia kotar o jekh dži ko deš ramonena pe sar teksti a upreder o deš ramonena pe ko cifre.

Dikh šukar!

genjia = broja, siffror, nummer

bangočhani = pogrešno, fel sätt

khelarija = igračija, spelare

Man isi duj phenja thaj duj phralja.

Šaj te de man jekh tataj pani?

*Ko fudbaleskoro timi isi dešujek **khelarija**.*

Erati oj pherdža 13 berša.

Ov kindža peske jek gad thaj dendža 350 krune.

O bare genjija šaj kombinirinenena pe ko ramojbe ko razna čhanija ko primer:

Šelupinda hiljade, 150 000, 150 hiljade, hundra femtio tusen eller 150 tusen.

Te ramonel pe o datum

Isi buteder **čhani**a sar šaj ramonela o datum. O jekh kotar o čhaniya tano ko ramojsbe te koristinel pe i ekvašpašli linija (/) maškar o berš, masek thaj datumi, ama manuš šaj koristine-la pe kotar i nukta (.) ja pale pašliliniya (-) maškar o berš, datum thaj datumi.

Ake disave primerija:

*Programi
2023/II/06*

*Programi
2023.II.06*

*Programi
2023-II-06*

Dikh šukar!

čučothan = mellanrum
ekvašpašli linija = sned-
streck
pašli linija = crta, streck
čhani = način, sätt

Ma bistre kaj na mukhela pe **čučothan** maškar o nukte. Manuš šaj te ramonel thaj ki asavki forma:

6-to novembar 2023 berš

ko than e lafeske berš šaj čhivela pe i tiknjardi forma b:

6-to novembar 2023 b.

Vremeskoro periodi

Te manglja manuš te **ramonkerel** jekh periodi kori so isi disave divesa odova šaj kerela pe ko primer adžahar:

6–10 novembri

Dikh šukar!

ramonkerela = opišinela,
beskriver

Te vakerela pe bašo jek periodi soj bareder kotar ko primer jek masek tegani šaj kerela pe adžahar:

6 novembri–10 decembri.

Isi thaj panda jek alternacija kori so ko than e pale linijake koristinela pe javer forma – lafi, ake jek primer:

6 dži ko 10 novembri

ja pale

6 novembri dži ko 10 novembri

Keda dela pe informacija bašo beršeskere periodija tegani ola šaj kerena pe ko sajavera forme, ake primer:

1992–1998 šaj te tiknjarel pe adžahar 1992–98 mangela te phenel pe 1992–1998.

Sahati

Palo internacionalikano standardi maškar e saha-tengere cifre thaj maškar e minutengere cifre trebela te koristinel pe o nišani dujnukte (:), ko primer:

Man isi vreme ko doktori ko 13:15 .

Ama odova so ovela ki praksa **komaj** ko sa o čhibja **kothan** e dujenuktenge (:) koristinela pe nukta (.) sar ko akava primer:

Man isi vreme ko doktori ko 13.15 .

Dikh šukar!

komaj = skoro, năstan

kothan = umesto, istället

džanaribe = nauka,
vetenskap

Javera thana kori so ramonela pe o genja cifrencar tane:

Ki matematika, administratikani buti, **džanaribe**,
tehnikane računiba, cenengere informacije, rigengere
genjija.

Isi disave izuzetkija kori o genjija ramonena pe bukvincar
odova tane o zaokružime genjija ko primer:

Šel, šelupinda

A isto adžahar o čače bare genija ramonena pe bukvincar:

Duj hiljade

Deš milionja.

Akala o čače bare genjija šaj kombirinena pe cifrencar thaj
bukvincar, odova ločharela e manušenge so čitinena, ko
primer:

10 milionja.

Ničale genjia

O ničale **genjija** ki romani čhib ramonena pe odoleja so čhivela pe ko genjeskoro **agor** jek pašli linija thaj i **agorin** to, mangel te phenel pe adžahar -to:

Ov lelja o 1-to than ki Evropa ko mesaljakro tenis.

Olengiri čhaj džala ko 2-to klasi ki škola.

Akava tano 10-to var sar ola

*džana ko **samukhibe** ki Španija*

Erati kerdže e paposkoro 99-to bijando dive.

Dikh šukar!

khelari (sing) = spelare

khelarija (pl)

ničale genjia = Ordningstäl

agor = kraj, slut

pašli linija = streck

agorin = ändelse

genj (sing) = broj, nummer, sifra

samukhibe = semester

došalo čhani = fel sätt

anglalin = prefiksi

Rimjanikane cifre

O rimjanikane cifre tane jek genjengoro sistemi kova tano kerdo kotar efa cifre kola tane ustvari bukve. Ola koristine na pe but pohari te usporedindža pe e arabikane cifrencar.

Akana o rimjanikane cifre koristinena pe ko sahatija, ko andreingaribaskere kapitelija (ko ljila), ko čhijbe **rigengere** genjia ko ulavde **atačmenija** thaj ko javera buča. Odoleske so but džene na džanena sar te genjen e rimjanikane cifren, tegani lena buteder manuša o arabikane cifre komaj ko sa o buča.

Tele isi i tabela maškar o rimjanikane thaj arabikane cifre.

I = 1	XX = 20	CC = 200
II = 2	XXI = 21	CCC = 300
III = 3	XXIX = 29	CD = 400
IV = 4	XXX = 30	D = 500
V = 5	XL = 40	DC = 600
VI = 6	L = 50	M = 1 000
VII = 7	LX = 60	MM = 2 000
VIII = 8	LXX = 70	
IX = 9	LXXX = 80	
X = 10	XC = 90	
XI = 11	C = 100	
XIX = 19	CX = 110	

Primer sar ramonela pe o berš 2023 rimjanikane cifrencar:
MMXXIII

Dikh šukar!

rigengere genjia =
sidnumrering
atačmenija = bilagor
andreingaribaskoro
kapiteli = inlednings
kapitel

Ulavibaskere nišanija ja Interpunkcije

Keda manuš vakerela diso ki jekh **ramomi** vakerin tegani obično manuš **agorkerela** disar i vakerin jekhe **nišaneja**. Savo nišani ka ovel odova umlala kotar o oset thaj so mangela manuš te vakerel ki odoja ramomi vakerin. Othe šaj čhivela pe nukta, pučibaskoro nišani ja pale čhingaribaskoro nišani. Osim akala nišanija isi thaj javerada nišanija so koristinena pe ko vakerinakoro agor ama thaj andre ki vakerin. Ake jekh kotor olendar:

Dikh šukar!

ramomi vakerin = ramomi lafjori, skriftlig mening
agorkerela = avslutar
nišani = tecken
vakerin = sats
agor = krajo, slut

Nuktaporik (,), dujnukte (:), ekvašdujnukte (;) (semikolon), gindibaskirilinja (-) phandibaskirilinja (-), Pačaribaskoro nišani (), trin nukte (...), ekvašpašli linija (/), citiribaskoro nišani („“) thaj o čučoťhan khuvela ko akala nišanija kaske so vakerela pe ulavibaskere nišanija ja pale interpunkcije. Normalno isi panda javera nišanija ama amen ka ograničina amen akana akanaske ko akala interpunkcije.

Hari potele ka del pe hari bareder haljovkeribe sar koristinena pe akala nišanija.

Pučibaskoro nišani ? Akava nišani sar so džanena koristinela pe keda manuš pučela diso thaj čhivela pe ko vakerinakoro agor. Ama ko disave čhibja sar ko misal ki španikani čhib odova nišani čhivela pe anglal ki vakerin ama o nišani iranela pe tele ɹ. Ki romani čhib ko sa o dialektija akava nišani čhivela pe ko vakerinakoro krajo. Ake disave primerija:

Keda ka dikha amen?

Soske na haja?

*So vakereja tu, nane **harime** te ikljol pe avri?*

Nukta . I nukta tani jekh interpunkcija so koristinela pe ko buteder thana.

I nukta čhivela pe ko vakerinakoro krajo, odova vakerela amenge kaj othe završinela i vakerin, ake primer:

Avdive ki škola sine but šukar.

I nukta koristinela pe ko primer thaj keda isi jek khedibe thaj kerela pe **diveskoroniče**:

Nakhela pe e nakhle khedibaskoro protokoli.

E khedibaskiri ekonomikani situacija.

Javera pučiba.

I nukta koristinela pe thaj keda manuš mangela te ramonel diso **tiknjarde** sar soj ko primer:

Sub.

adj.

Kr.

Manuš čhivela nukte thaj keda ramonela angoana-vengere thaj paloanavengere inicijalija ko primer:

B. H., O. P. .

Manuš šaj čhivela nukta thaj ko paloanav,
ko primer: Kamber H.

Dikh šukar!

diveskoroniče = dnevni
red, dagordning
tiknjardo = skratimo,
förkortad
harime = kasno, sent

Nukta porik, I nukta porik koristinela pe ko vakerina ko than e lafeske thaj keda genjena pe buča:

Ov sine lošalo, zoralo thaj sasto thaj hazeri te džal ki škola.

Oleste isi ole i daj, o dad, o phral thaj oleskere duj phenja.

I nukta porik koristinela pe ki matematika koja tani thaj jek nišani bašo decimali.

Ekvašdujnukte; O ekvašdujnukte šaj koristine-na pe ki jekh vakerin kori so na čhivela pe jekh nukta ja pale jek nukta porik, primer:

Amen mora te kera jek sikljovengoro godidejbe;

O sikljovengoro godidejbe šaj te ingarel ponodori odova so mislinaja;

Ko akava primer dikhela pe kaj o vakerina tane paše jek javerea thaj isi olen diso zaedničko.

Javer than kori so šaj te koristinel pe o ekvašdujnukte keda manuš genjela buča kotar javera kategorije:

Ki škola amen koristinaja mobilno telefonija thaj laptop; amen koristinaja školakirilafengiri lista thaj ljila baši čhib.

Čhingaribaskoro nišani ! Akava nišani koristinela pe ko vakerina kori so sikavela pe razna emocije kola so šaj te oven bašo lošalipe ja pale holi ko primer:

Avdive leljum odlično ocenka ki matematika!

Na trebela te ladžakerel manuš jekh javere!

O čhingaribaskoro nišani šaj koristinela pe thaj ko čhingaribaskere lafija sar soj: *Terdžov!, Dža! Na!*

Disavo var šaj kombinirinena pe duj nišanijamo čhingaribaskoro nišani thaj o pučibaskoro nišani:

Čače tano odova?!

Dujnukte : O duj nukte koristinena pe keda manuš mangela te genjel diso, ko primer:

Ki Evropikani unija khuvena andre buteder Phuvja: *Germanija, Švedija, Rumunija, Polska, italija thaj javera phuvja.*

Gindimali linija – Akava nišani šaj koristinela pe ko razna situacije. Ko primer keda manuš ramonela jekh teatrikano dijalo tegani šaj ko than e citiribaskere nišaneske te lel pe gindimali linija, ake primer:

– *Kori ka džan erat?*

– *Me mislindžum te dža ko Dramaten.*

– *Savi **sikavin** dena?*

Dikh šukar!

sikavin = predstava,
föreställning

– *Ola khelena e Shakespeareskiri „Romeo thaj Julia“.*

– *Čače?! O, amen mora te dža te dikha odova!*

Manuš šaj te koristinel i gindimali linija thaj keda vakerela pe taro sahati:

O mimeri servirinela pe maškar o

11.00–14.00.

Trin nukte ... Akava nišani koristinela pe ko primer keda manuš kotar saja-vera soksipa ovela činavdo thaj naši vakerela sa i vakerin. O trin nukte koristinena pe hembut ki literatura.

– *Sian hazeri?*

– *Me sium ...*

– *Soj tuja? Nane tuke pale šukar?*

– *Na, me mislinava kaj ka ačhovav avdive khere odoleske so ...*

– *Na, akava čače tano but akana, tu kerdžan adžahar thaj erati!*

Citiribaskoro nišani „“ Akava nišani koristinela pe keda citirinela pe džikaskoro vakeribe:

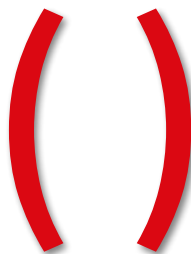
Ov terdilo jekhevestar thaj phendža: „Me na džava više jek korako soj“

O citiribaskoro nišani koristinela pe thaj keda manuš mangela te vazdel jek lafi ko razna relacije, ko misal keda manuš mangela te ovel ole irinija ja pale te vazdel diso šukar thaj pozitivno. Ake primerija:

Ov tano bidarutno sar jek „šošoj“

Oj tani sar „motori“, oj kerela but buti.

Pačarina () Andre ko pačarina ramonena pe lafija ja pale vakerina kaj te šaj te haljovkerel pe diso. O pačarina koristinena pe thaj ki matematika baš matematikane genjiba.

O Romane čhibjakere ramojbaskere regularija tano jekh drumoingaribe thaj bukvibe ki romani čhib. Sarine so mangena te ramonen ki romani čhib ka ovel olen šukaripe kotar akava lil. O romane ramojbaskere regularija šaj koristinena pe ko primer kotar o sikavne, sikljovne ko sikljojbe e dajakiri čhib ki romani čhib, kotar o službenikija so isi olen romano palunipe thaj so trebela te komunicirinen pismeno e romencar ki romani čhib, ja pale kotar bilo ko so mangela te koristinel jekh haljovdi romani ramutni čhib.

Romska skrivregler är en vägledning och ett hjälpmedel för hur man ska skriva och stava på romska. Alla som vill skriva på romska har nytta av boken. Romska skrivregler kan användas av till exempel lärare och elever inom modersmålsundervisningen i romska, av tjänstepersoner med romsk bakgrund som behöver kommunicera skriftligt med romer på romska, eller av vem som helst som vill använda sig av ett klart och tydligt romskt skriftspråk.

Institutet för
språk och
folkminnen

Institut/i/o
čhibenge thaj
folkloreng

ISBN: 978-91-89767-19-5